

K NEDOŽITÝM PĚTASEDMDESÁTINÁM PLK. PROF. MUDr. KARLA MAKOVÍČKY, CSc.

Plk. prof. MUDr. F. KYNTERA, CSc.

Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav JEP, Hradec Králové
(náčelník: plk. doc. MUDr. Pavel Kuna, DrSc.)

Plk. prof. MUDr. K. Makovička, CSc. se narodil dne 6. 9. 1913 jako syn železničního dělníka v Praze. Maturoval v roce 1932. Studoval na lékařské fakultě UK v Praze v letech 1932—1938, kde v roce 1938 promoval.

Po vojenské základní službě a krátkodobé praxi na prosektuře byl od 1. 10. 1940 asistentem na mikrobiologickém oddělení Státního zdravotního ústavu v Praze. Zde pracoval po téměř 3,5letém přerušení, vynuceném vězněním v koncentračních táborech, až do roku 1947.

Od roku 1948 byl příslušníkem ČSLA, vojákem z povolání, a jako perspektivní pracovník byl v letech 1948—1950 vyslán do dlouhodobého kursu pro specialisty — mikrobiology na Vojenskou lékařskou akademii V. I. Kirova v Leningradě.

Po návratu z leningradské akademie pracoval ve Vojenské lékařské akademii (VLA) v Hradci Králové v odpovědných funkcích — jako náčelník katedry lékařské mikrobiologie, později jako zástupce náčelníka Vojenské lékařské akademie pro vědeckou činnost i jako náčelník katedry vojenské epidemiologie.

Ke konci padesátých let spoluzaložil a vedl velmi úspěšné pracoviště s vlastním vědecko-výzkumným zařízením soustředěným na problematiku studia experimentálních inhalačních infekcí i širěji pojaté studium infekčních aerosolů.

Od srpna 1961 do září 1966 byl náčelníkem VÚHEM v Praze. Po odchodu z VÚHEM se stal opět náčelníkem katedry vojenské epidemiologie VLVDÚ JEP, odkud odešel po propuštění do

zálohy na lékařskou fakultu UK v Hradci Králové jako vedoucí katedry lékařské mikrobiologie. Na lékařské fakultě UK byl zvolen do funkce proděkana pro vědeckou činnost.

Od roku 1971 do roku 1974 pracoval jako expert bakteriolog — konzultant při ministerstvu zdravotnictví v Kuvajtu.

31. 10. 1974 odešel do důchodu.

31. 12. 1982 po tříměsíční hospitalizaci v ÚVN v Praze zemřel.

Politický profil

plk. prof. MUDr. K. Makovička, CSc.

V roce 1932, hned první rok studia medicíny, jej třídní cit zavedl do Jednoty pokrokových a nemajetných studentů. V roce 1934 již vstoupil do Komunistické strany a stal se členem její studentské frakce. V letech 1936—1937 pracoval ve výboru studentské organizace KSČ jako organizační vedoucí pro lékařskou fakultu. Současně se angažoval v „Rudé pomoci“ a byl administrátorem studentského časopisu „Roentgen“.

V roce 1939, po přechodu KSČ do ilegality, se stal členem ilegální tzv. „Lékařské organizace KSČ“, spolu s MUDr. M. Nedvědem, MUDr. Z. Štichem a dalšími.

29. 4. 1942 byl zatčen gestapem pro ilegální činnost v KSČ a vězněn až do dubna 1945. Prošel fašistickými věznicemi a koncentračními tábory na Pankráci, v Osvětimi a v Buchenwaldu. V koncentračním táboře Buchenwald byl členem ilegální organizace Komunistické strany „Praha“ a současně byl členem ilegální mezinárodní Komunistické ozbrojené brigády.

Po osvobození a po návratu z koncentračního tábora Buchenwald v dubnu 1945 ihned pokračoval, pokud mu to zdravotní stav dovolil, v odborné i politické práci. Byl zvolen předsedou sekce lékařů a zdravotnických pracovníků — komunistů, dále byl členem sociálně politické komise ÚV KSČ a předsedou organizace ROH ve Státním zdravotnickém ústavu v Praze. V padesátých letech byl také předsedou lékařského oddělení Sovětsko-československého institutu.

Jako zástupce náčelníka VLA pro vědeckou činnost v Hradci Králové byl v letech 1956 až 1960 členem Krajského výboru KSČ v Hradci Králové.

V krizových letech 1968—1969 zastával jako předválečný, ideologicky vzdělaný a pevný člen strany správnou politickou linii a neutralizoval na pracovišti mikrobiologie lékařské fakulty UK některé nesprávné názory.

Významným mezníkem v životě plk. prof. MUDr. K. Makovičky, CSc. bylo těžké období fašistického útlaku. Nejednou jsme se pokoušeli hovořit s ním o jeho zážitcích a zkušenostech z této vážné doby. Hovořil o ní nerad. Jeho bývalí spoluvězně, oficiální dokumenty i zmínky o plk. prof. MUDr. Makovičkovi, CSc. v memoárové beletrii však jednoznačně svědčí o jeho statečném postoji a tichém hrdinství.

Stál i za cenu útrap za myšlenkou, která mu byla svatá. Nerozpakoval se, když do země vtrhli fašisté. Plk. prof. MUDr. Makovička, CS. dokázal bojovat ve chvílích, kdy ti méně odvážní nebo zbabělí mizeli v zástupech anonymity, nebo se schovávali za ty, co bojovali a angažovali se, aby je potom, po vytouženém osvobození, třeba i překročili a případně se vystavovali na odiv.

Za tuto činnost a ostatní zásluhy byl vyznamenán:

v roce 1946 čsl. válečným křížem 1939 a čsl. vojenskou medailí „Za zásluhy II. stupně“,

v roce 1955 medailí „Za službu vlasti“,

v roce 1956 medailí „Za zásluhy o obranu vlasti“,

v roce 1962 medailí J. E. Purkyně „Za vynikající zásluhy o rozvoj mikrobiologie a epidemiologie“,

v roce 1970 bronzovou a

v roce 1971 stříbrnou pamětní medailí Univerzity Karlovy „Za zásluhy o rozvoj lékařské fakulty UK v Hradci Králové“.

Domnívám se, že počet jeho vyznamenání a oficiálních uznání nebyl, vzhledem k jeho osobní, pracovní, politické, společenské angažovanosti a nepřetržité dvacetileté službě v ČSLA ve vysokých funkcích, ve srovnání s mnohými jinými, úměrný jeho skutečným zásluhám. Vlast tedy k němu nebyla po této stránce příliš štědrá. Jako by se ani nestačil dostatečně zasloužit.

Odborný profil

plk. prof. MUDr. K. Makovičky, CSc.

V prvé předválečné fázi zaměřil svůj odborný zájem na laboratorní diagnostiku salmonel a shigel. Zabýval se kultivační diagnostikou původců břišního tyfu, paratyfů a salmonelóz. Zasloužil se o operativní zavedení selektivních půd pro kultivace ze stolice při průzkumu salmonel. Zdokonalil sérologickou typizaci salmonel se zvláštním zaměřením na Vi-aglutininy. Současně se zabýval taxonomií původců bacilární úplavice.

Po válce, po absolvování zdokonalovacího kursu v mikrobiologii v SSSR a po zvládnutí učení I. P. Pavlova, se pokusil řešit otázky nervové recepce antigenního podráždění metodou podmíněných reflexů. Zajímal se také o vznik chemorezistence bakteriálních kmenů pomocí mutace.

Značnou pozornost věnoval filtrabilním formám bakterií, jejich proměnlivosti, hybridizaci atd.

Vedle experimentálních prací v oblasti mikrobiologie a imunologie byla středem jeho zájmu i epidemiologie, zvláště oblast nebezpečných nákaz a ochrany proti nim.

Počínající rozkvět virologie jej zaujal natolik, že se jí věnoval v experimentální práci. Na bílých myškách studoval průběh infekce virem chřipky A PR8 po intoxikaci některými toxickými látkami.

Jako vedoucí pracovník hygienicko-protiepidemické služby ČSLA narýsoval její generální linii v oblasti vědeckých zájmů, zaměřenou na studium infekčních aerosolů a ochrany proti nim.

Zůstavil tak nesmazatelnou stopu v činnosti resortního vědeckého i školského pracoviště.

Svémi zkušenostmi, odbornou znalostí a jazykovým potenciálem vtiskl plk. prof. MUDr. Makovička vojenské epidemiologii a mikrobiologii, které byly v té době v zajetí empirie, živelnosti a improvizací, zřetelnou pečť vědeckosti a vysoké kvality, zvláště v metodické práci.

Jako vysokoškolský profesor odučil a odzkoušel stovky hodin obecné i speciální mikrobiologie. Pro studenty všeobecného i stomatologického směru studia lékařství napsal přehlednou učebnici Speciální mikrobiologie, díl I.

Na odborných fórech s domácí i mezinárodní účastí odpřednášel celkem 10 odborných přednášek s mikrobiologickou a epidemiologickou tematikou.

Plk. prof. MUDr. K. Makovička, CSc. publikoval celkem 14 odborných prací, z toho 7 původních z oblasti obecné a speciální mikrobiologie, 6 souborných prací z oblasti vojenské epidemiologie, mikrobiologie a imunologie a 1 výukový text.

Z pohledu současné normy publikoval a přednášel plk. prof. MUDr. Makovička, CSc. celkem málo. Patřil však vždy k těm seriózním autorům, kteří se dříve, než něco napíší, důkladně zamyslí a stokrát uváží, co a jak sdělí.

Jeho odborné publikace byly nabitě fakty a nejnovějšími poznatky. Vyžadovaly vždy čtenáře pozorného, soustředěného, schopného akceptovat a naplno vnímat všechny zvláštnosti jeho myšlení a vyjadřování. Z každého slova, do něhož promyšleně vkládal myšlenku, z každé věty číselná úspornost a uváženost v myšlení.

Jako oponent a recenzent byl objektivní a přísný. Zcela nekompromisně, bez ohledu na autora a jeho postavení, ale přitom s taktem, odhaloval v odborných pracích neseriózní přístupy, ukvapené závěry atd.

1. 7. 1954 byl jmenován docentem pro obor lékařské mikrobiologie.

Vědeckou hodnotu kandidáta lékařských věd

získal 15. 6. 1966. 1. 2. 1972 byl jmenován prezidentem republiky řádným profesorem lékařské mikrobiologie.

Osobnost

plk. prof. MUDr. K. Makovičky, CSc.

Prof. Makovička byl ostře ohraničenou individualitou, natolik výraznou, že pro mne nebylo těžké si jej znovu vybavit a napsat tyto řádky.

I když vím, že všechna výročí jsou nevyhnutelně poznamenána nejen historií, ale i mýty, pokusím se při vzpomínce na jeho osobnost ani nepřidávat, ani neubírat.

Nejtypičtější byla na profesoru Makovičkovi jeho řeč. Mluvil málo, prostě, bez frází, nikdy ne do větru. Hovořil klidně, bez důrazu, nedával najevo jakékoliv hnutí mysli, nikdy neřečnil. Slova plynula z jeho úst pomalu, někdy monotónně, s nedostatkem vášně.

Člověk si až v rozhovoru s ním uvědomil, že většina řečí, které normálně vedeme, není vůbec nutná a že s velkými slovy je třeba zacházet opatrně. Pro některé lidi, kteří prof. Makovičku znali jen povrchně, se mohl on, který tak málo mluvil, zdát složitý a tajemný. Byli i takoví, kteří nám říkali, že pracujeme na katedře, kde díky náčelníkovi vládne chrámová atmosféra.

Nicméně v těch, kteří profesora Makovičku znali méně, i v nás, kteří jsme ho znali dlouho a dobře, zůstala věčná vzpomínka, jak byl velký tím, že málo mluvil, a co toho přitom řekl.

Učil nás vytvářet systém zaměřený na koncepci a programy, jejichž obsah je vždy důležitější nežli dojem. Myslel vždy dopředu, dokonce hodně dopředu. Měl politické nadání a schopnost správně chápat politické problémy a neutápět se v detailech. Měl vynikající paměť a bystrost úsudku.

Celou svou bytostí byl prof. Makovička skromný člověk. Žil prostým životem, jemuž byl vzdálen jakýkoliv přepych. Nebyl přístupný lichocením, ale také se neuměl zalíbit před-

staveným. Nevyhledával konexe, známosti ani protislužby.

Byl klidný, důvěryhodný i důvěru vyzařující člověk — znalec lidských povah. K lidem byl pozorný, nikdy neskákal do řeči, nekorigoval myšlenky druhých k obrazu svému. Pozorně naslouchal všem, i podřízeným, s nimiž se denně stýkal. Neuměl se přetvařovat.

Vyzařoval z něj jistý majestát, proto byl pro mnohé symbolem moudrosti a vyzrálosti.

Tento na pohled strohý člověk dokázal vytvořit a udržet mezi pracovníky katedry citová pouta, která přetrvávají dodnes.

Takový byl komunista, plukovník profesor MUDr. Karel Makovička, CSc.

Závěrem chci připomenout, že jsem nechtěl a nechci profesoru Makovičkovi stavět pomníček ze slov. Nepotřebuje jej.

Chtěl jsem jen připomenout současníkům, a zvláště těm, kteří přijdou po nás, nevšední osobnost plk. prof. MUDr. Makovičky, CSc., jednoho ze zakladatelů hygienicko-protiepidemické služby ČSLA.

Chci také vyjádřit, jak velkou ctí a výsadou pro mne bylo pracovat s ním mnoho let na katedře. Jeho moudrému vedení a shovívavosti vděčím za mnoho, co jsem v životě poznal a udělal.

Souhrn

V článku připomíná autor osobnost plk. prof. MUDr. K. Makovičky, CSc., jeho význam jako jednoho ze zakladatelů hygienicko-protiepidemické služby ČSLA.

Ve stati je zdůrazněn bohatý společensko-politický profil, výsledky jeho odborné práce i vzácné charakterové vlastnosti.

V závěru je vysvětlen cíl vzpomínky připomenout současníkům, a zvláště našim následníkům, nevšední osobnost plk. prof. MUDr. Karla Makovičky, CSc.

Děkuji soudružce Věře Makovičkové za laskavé a ochotné zapůjčení některých dokladů z rodinného archivu a za sdělení významných dat ze života profesora Makovičky.